

İlköğretim Ders Kitaplarında Kentlilik Bilinci Urbanity Consciousness in Primary School Textbooks

Alper Bilgili¹ , Fatma Hırlak Çam²

Öz

Bireyin kente yerleşmesi ile doğrudan kentli olması ya da kentlilik bilincine sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Öncelikle kentlilik bilincinin içinde barındırdığı aidiyet duygusu, ortak sorunlara getirdiği bakış açısı, kenti oluşturan bireylerin farklılıklarını karşılıklı olarak anlama, fark etme ve bunu çeşitlilik olarak algılaması hususunda önemli bir durum teşkil etmektedir. Bu bağlamda, kentte yaşayanların ortak bir dil geliştirmesi noktasında özel bir anlam ifade etmektedir. 2050'li yıllara gelindiğinde kente yaşayanların oranın %68 olacağı tahmin edilmekte ve kente yaşayan insanlarda kentlilik bilincinin oluşması daha da elzem hale gelmektedir. Kentlilik bilincinin oluşturulması için en önemli araç ise eğitimidir. Bu bağlamda araştırmanın problemi "kentlilik bilincinin oluşturulmasında ilkökul ders kitaplarının rolün nedir?" şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın amacı, kentlilik bilincinin ilkökul kitaplarında hangi boyutlarla yer aldığına belirlenmesi ve ilkökul kitaplarının, çocukların kentlilik bilincine yönelik algılarına ne ölçüde etki ettiğini değerlendirmektir. Çalışmanın kapsamına Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış ilkökul düzeyindeki Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri kitapları girmektedir. Ayrıca bulguları desteklemek amacıyla ilkökul düzeyinde olan 20 kişi ile görüşme sağlanmıştır. Araştırma nitel araştırma desenlerinden örnek olay araştırması şeklinde tasarlanmıştır. Veriler belge incelemesi ve görüşme yöntemleriyle toplanmıştır. 7 tema/kategori ve 16 kod/kavram altında organize edilen veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Analizlerde, MAXQDA Analytics Pro 20 (20.2.2 demo sürümü) kullanılmıştır. Sonuç olarak ders kitaplarında çevre bilinci, ortak yaşama bilincinin oluşması ve kültürel ve tarihsel değerlerin farkındalığı konularına daha çok ağırlık verildiği görülmüştür. Katılımcılar ise kamusal alan, çevre bilinci, kültürel ve tarihsel değerlerin farkındalığı konularına daha çok ağırlık verdiği tespit edilmiştir. Ders kitaplarında kamusal alana ilişkin konular fazla yer kaplamazken, katılımcıların kamusal alana ilişkin farkındalıklarının daha fazla olduğu görülmektedir

Anahtar Kelimeler: Kentlilik Bilinci, Kent Kültürü, Ders Kitapları, Millî Eğitim

ABSTRACT

It does not mean that the individual is directly urbanized by settling in the city or that he has a consciousness of urbanity. First of all, the sense of belonging contained in the consciousness of urbanity, the perspective it brings to common problems, the differences of the individuals who make up the city are mutually is an important situation in terms of understanding, recognizing and perceiving it as diversity In this context, In this context, it has a special meaning in terms of the development of a common language by the inhabitants of the city. By the 2050s, the proportion of people living in the city It is estimated that it will be 68% and it becomes even more essential to create urban awareness in people living in the city. The most important tool for the creation of urbanity awareness is education In this context, the problem of research is in the creation of urbanity awareness what is the role of elementary school textbooks?" Purpose of the research determining the dimensions of urbanity awareness in primary school books and primary school books' perceptions of children's urban consciousness to what extent it affects their perceptions. The scope of the study is prepared by the Ministry of National Education in Turkish at the primary school level, Life Science and Social Studies textbooks are entered. Also supporting the findings In order to achieve this purpose, 20 people who are at the

¹ **Corresponded Author:** Çanakkale Onsekiz Mart University, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Public Administration Department bilgili@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9341-0601

² Çanakkale Onsekiz Mart University, Graduate School of Education, fatmahırlak06@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0102-8198

primary school level were interviewed. Research from qualitative research designs It is designed in the form of case study. The data were collected by document review and interview methods. The data, which were organized under 7 themes/categories and 16 codes/concepts, were analyzed by content analysis technique. In the analyzes, MAXQDA Analytics Pro 20 (demo version 20.2.2) is used. After all environmental awareness in textbooks, formation of common life awareness and awareness of cultural and historical values It has been determined that it gives more weight to its subjects. In textbooks While issues related to public space do not take up much space, it is seen that the awareness of the participants about the public space is more.

Keywords: Urban Consciousness, Urban Culture, Urban Consciousness in Textbooks

GİRİŞ:

Bugün kent kavramı anlatılırken ekonomik faaliyet, istihdam yapısı, nüfus yoğunluğu, teknolojik gelişmeler gibi çok farklı kriter kullanılmaktadır. Ancak ilk kentlerden bu yana her kentin kendine özgü değişmeyen tek kriteri vardır, o da kent kültürüdür. Bir insanı tanımlarken onun özellikleri o kişinin kültürü olarak değerlendiriliyorsa, bir kentin özellikleri de yolları, caddeleri kısacası tarihsel mirası da kültürel bileşenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak küreselleşmeyle birlikte bu kültürel miras göz ardı edilmeye, unutulmaya başlanmıştır. Kentin tarihi yapısından ziyade kentin yeni çekim merkezleri kenti tanımlarken kullanılan olgular halini almıştır. Bunun sonucunda kentler de insanlar gibi tekipleşmeye başlamıştır. Kısacası geleneksellik yerini standartlaşmaya bırakmıştır. Yaşanılan bu kültür karmaşasında kentleri farklı kılabilecek nokta ise kentlilik bilincine sahip bireylerdir. Kentlilik bilincine sahip yurttaşları meydana getirmenin en önemli ayağı ise eğitimden geçmektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın problemi kentlilik bilincinin oluşturulmasında ilkökul ders kitaplarının rolünün ne olduğunun belirlenmesidir. Çalışmanın amacı ise kentlilik bilincinin ilkökul kitaplarında hangi boyutlarla yer aldığı belirlenmesi ve ilkökul kitaplarının, çocukların kentlilik bilincine yönelik algılarına ne ölçüde etki ettiğini değerlendirmektir. Araştırma problemi ve amacıyla ilişkili şekilde; kentlilik bilincini etkileyen faktörlerden öne çıkanları hangileridir? Bu faktörler kentlilik bilincinin oluşturulması bağlamında nasıl değerlendirilebilir? sorularına cevap aranmaktadır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kent, kentleşme, kent kimliği, kent kültürü kavramlarından bahsedilmiştir. Ardından kentlilik bilinci ve eğitim ilişkisine değinilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın amacı, önemi, kapsamı ve araştırma problemine ilişkin oluşturulmuş sorular, araştırmada kullanılan desen, veri toplama yöntemi ve analiz tekniği hakkında bilgi verilmiştir. Son bölümde ise ilkökul ders kitapları ve 20 katılımcının resimleri ele alınarak, araştırma yöntemi ve sorularından yola çıkarak kentlilik bilincinin ilkökul kitaplarında hangi boyutlarla yer aldığı tespiti için yapılan araştırmanın bulguları aktarılmıştır.

1. Kent ve Kent Kültürü Kavramları

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte, doğayla mücadeleleri gereği toplu halde yaşamaları ilk kentlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İlk kentler, göçebe olarak yaşayan insanların tarım yapmaya başlamasıyla meydana gelmiş ve süreç içerisinde üretim faaliyetlerindeki farklılıklarla birlikte değişim göstermiştir. Sonuç olarak sanayi devrimi ile kentler bugünkü formuna ulaşmıştır (Çaha, 2016: 107; Şengün, 2020: 27; Kırılmaz ve Uhri, 2020: 4; Erkan, 2010: 1).

Kent, insanı her alanda içerisine alan, pek çok disiplini ilgilendiren ve sosyal, toplumsal, kültürel, ekonomik farklılaşma süreçlerini açıklamak için tartışılan bir kavramı ifade eder. Bu nedenle kentin birçok disiplin tarafından farklı tanımlamaları yapılmış ve herkesin üstünde uzlaştığı bir tanıma ulaşmak imkânsızlaşmıştır. Bu noktada, Harvey (2019: 27) kenti karmaşık bir şey olarak yorumlamaktadır. İlk ortaya atılan kent sosyolojisi kuramları, daha çok kent-köy farklılaşması üzerinde durmakta kent ve köyü birbirlerine zıt iki kavram olarak yorumlamaktadır (Topal, 2004: 278). Bu noktada Tönnies (2011: 712) gerçek ve organik hayatı ifade eden “cemaat” ve mekanik bir yapıdan oluşan “cemiyet” ayrımını yapmıştır. Cemaat ve cemiyet ayrımını üzerinden toplumların geçirdikleri

dönüşümü izah ederken, insanlar arası bire bir iletişimin toplum yaşamını belirlediği topluluk kavramından, sosyal ilişkilerin daha güçsüz ve düzenlenmiş olduğu toplum kavramına geçiş ortaya çıkmaktadır. Tönnies'in cemaat cemiyet ayrımı kent sosyolojisi çalışmalarında kır-kent farklılaşmasının temelini oluşturmaktadır.

Weber (2015: 93) kenti kale, pazar, mahkeme ve otonom bir hukuka sahip, kendi kendini yönetebilme ve katılımın olduğu, ticaretle uğraşılan bir mekân olarak tanımlamaktadır. Marx (1992: 56) ise kenti, nüfus, üretim araçları, sermaye ve ihtiyaçların toplandığı, zevklerin yaşandığı, iş bölümü ve özel mülkiyet çerçevesinde tanımlamaktadır. Simmel (2005: 168) kentin tanımından daha çok kentin insanlar üzerinde bıraktığı izlenimlere değinmektedir. Şehirdeki toplumsal hayatın temposunun insanı yabancılaştırdığını ve yıprattığını bu özelliğiyle de küçük kasaba ve taşra hayatının zıddını teşkil ettiğini ifade etmektedir. Kent kavramı, tüm değişim ve farklılaşmanın yaşandığı, içinde bulunduğu çevrenin toplumsal, kültürel ve ekonomik ve fiziksel koşulların mekânsal yansımasıdır. Kentbilim Terimleri Sözlüğü'ne göre ise "sürekli toplumsal büyüme ve gelişme içerisinde bulunan ve toplumun barınma, ulaşım, çalışma, dinlenme, eğlence gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmakta olduğu, çok az sayıda kişinin tarım sektörüyle alakalı işlerde uğraş verdiği, kırsal kesime göre nüfus yoğunluğunun bir hayli fazla olduğu, küçük komşuluk ilişki ağları içerisinde bulunan yerleşim birimidir" (Keleş,1998:75). Kent kavramıyla alakalı bir başka tanım ise Mübeccel Kıray tarafından yapılmıştır. Kıray'a (1998:17) göre kent kavramı "tarımsal üretimden ziyade sanayi tipi üretimin yapıldığı ve daha da önemlisi hem tarımsal hem de sanayi üretiminin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının bir araya geldiği, belirli teknolojik büyüme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme seviyelerine gelmiş yerleşim birimleridir".

Yapılan bu tanımlamalar ışığında kenti, tarımsal üretimin denetlendiği ancak ekonomisi tarım dışı üretime dayalı ve hizmet sektörü gelişmiş yerleşim birimleri olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca heterojen bir yapıya sahip olan kent, teknolojik gelişmelerle birlikte örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşmanın görüldüğü ve gerekli nüfus yoğunluğu, yüksek eğitim düzeyine sahip, katılımın gerçekleştiği, karmaşık ve canlı bir mekanizmanın devamlı işlediği mekânsal bir düzendir (Kaya, 2003: 11-14). Heterojen bir yapıya sahip olan kentte, bireylerin davranışlarında ve bireysel ilişkilerde kentlere özgü değişiklikler meydana gelmekte ve "kentlileşme" kavramı ortaya çıkmaktadır (Niray, 2002: 4). Kentlilik bilincinin belirlenebilmesi için bireyin ne ölçüde kentlileşme sağladığı önemlidir. Kentleşme tüm tanımlardan bağımsız olarak aslında bir toplumsal ve kültürel değişim sürecidir (Kaypak, 2013:81). Kavram dar anlamıyla kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması olarak tanımlanmaktadır. Geniş anlamda ise, sanayileşme ve ekonomik hareketliliğin gelişmesi, buna paralel olarak kentlerin sayısının artmasıdır. Bununla birlikte toplum yapısında ise artan bir şekilde iş bölümü, örgütlenme ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve biçimlerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir (Keleş, 2004: 20).

Süreç isteyen bir durumu ifade eden kentlileşme kentleşmeden ayrı düşünülemez bir kavramdır. Çünkü 2018 yılında %55 olan kentte yaşayanların oranının 2050'lere %68 olacağı tahmin edilmektedir (UN, 2019: xix). Yaşanan bu hızlı kentleşme ile kente gelen bireylere de hızlı kentlileşme görevleri yüklenmektedir. Ancak kente gelen her birey kentli bir birey olarak nitelendirilemez. Bireyin kentli olarak nitelendirilebilmesi için düşünsel ve eylemsel olarak kente uygun bir forma bürünmesi gerekmektedir (Beyazlı, 2005: 57). Bu forma dönüşebilmesi için bazı davranışların özümsemesi gerekmektedir. Kente özgü bu davranışlar arasında ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik davranışlar bulunmaktadır (Erkan, 2010: 65-67). Özer'e (2004: 122-148) göre ise kentlileşebilmek için, çevreyle bütünleşebilen, dayanıklı tüketim mallarının kullanması yönündeki bir tavır sergileyen, örgütlere katılım sağlayan, kitle iletişim araçlarının yaygın bir şekilde kullanan, boş zamanları sosyal aktivitelerle doldurulabilme yeteneğine sahip, hak, ödev ve sorumluluklarının bilincinde olan bir birey olunması gerekmektedir. Bu davranışlara sahip olabilmek için kent kültürü ve kentlilik bilincine sahip olunması gerekir. Bu bağlamda kentte yaşayan yurttaşın kentlilik bilincine sahip olabilmesi adına kent kültürü kavramının tanımlanması önemli bir yer tutmaktadır.

Kültür, insan tarafından öğrenilen bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek gibi alışkanlıkları içeren, toplumların sorunlarla mücadele etmesinde de önemli bir rol oynayan kısaca insanı tanımlarken kullanılan bileşenlerin bir bütünüdür (Cilk, 2020: 18; Pieterse, 2015: 7). Nasıl ki bir insan, kimliği, kişiliği, benliği, karakteri ve hafızası olmadan tanımlanamıyorsa bir kentte, kimliği, karakteri, hafızası olmadan tanımlanamamaktadır. Kentlerin sahip oldukları tarihsel yapısı ve kültürel dokusu o kentin tanımıdır. Örneğin, sokaklar, yollar, köprüler, anıtlar, sanat eserleri gibi kenti hatırlatıcı işlevi gören olgular kentin kimliğinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada kimlik, kentin ayırt edici, farklılık oluşturan özellikleri olarak tanımlanmakta ve kent kültürünün oluşmasına katkı sağlamaktadır. Kısaca, kentin kimliğini oluşturan şey onun kültürü, kültürüne katkıda bulunan ise kentin kimliğidir (Sam, 2018: 170; Hayta, 2016: 173; Keleş, 2005: 14).

Kent kültürü toplumların ekonomik, siyasal ve sosyolojik yapılarının ortaya çıkardığı bir kavram olmasından kaynaklı olarak sürekli değişen ve farklılık gösteren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Acungil, 2012: 34). Sürekli değişim gösteren bir olgu olarak kent, sanayileşme sürecinde sürekli olarak büyüyen sosyo-ekonomik yapısıyla, uzun zamandır kentte yaşayan insanların hafızalarından uzaklaşan bir kimliğe bürünmektedir. Hatta yaşanan bu değişim sürecinde özellikle küreselleşme ile kentlerin kimliklerini kaybettiği ve başka kentlerle ortak kültürler oluşturdukları görülmektedir (Oğurlu, 2014: 277). Örneğin, kent kültürüne sahip en önemli şehirlerden biri olan İstanbul' da tarihi, kültürel varlıklar yaşanan küreselleşme ile gündelik yaşamın dışına itilmektedir. Ayrıca, boğazdaki okulların, üniversitelerin ve istasyonların otellere dönüştürülmesi projesi kültürel varlıklara erişimi sınırlandırmakta ve kentlinin yaşadığı kentin kültürüne yabancılaşmasına neden olmaktadır (Yıldırım, 2010: 57).

Küreselleşme ile tehlike altında olan kent kültürünü korumak ve geliştirmek için farklı aktörlere görevler düşmektedir. Uluslararası aktörler burada ön plandadır. Çünkü sadece ülkelere ya da uluslara mal edilemeyecek kadar önemli olan kültür, tarih, mimarlık ve doğa değerlerine insanlığın ortak mirası olarak bakılmalıdır. Diğer önemli aktör ise, devletlerdir. Devletler, antlaşmalara, sözleşmelere taraf olmasalar da kültürü korumak için üstlerine düşen görevler vardır. Üçüncü sırada yer alan aktör ise, yerel yönetimlerdir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ile halka en yakın idari birim olarak yerel yönetimler kent kimliğini ve çevresel değerleri koruma gibi önemli konularda görevlendirilmiştir. Ancak bu noktada son aktör olarak karşımıza çıkan kentli bireydir. Kent kültürü kentlinin kültürü demektir (Keleş, 2005: 15-16). Kentlilik bilinci kent kültürünün korunması için önemli bir kavram haline gelmektedir.

1.2 Kentlilik Bilinci

Kentlilik bilinci kavramı yukarıda bahsettiğimiz kent kültürü ve kent kimliğinin somut olarak kentsel yaşamın içinde etkin bir konuma ulaştıklarında anlam kazanmakta ve kentte yaşayanlar tarafından kente özgü davranışlar sergilemeleri, kente karşı hak ve ödevlerinin bilincinde olmaları ve buna uygun davranmaları anlamına gelmektedir (Parlak, 2018: 13; Erkul vd., 2019: 58; Keleş, 2005: 16). Diğer bir ifade ile kentlilik bilinci, kentte yaşayanların var olan etnik, dinsel veya coğrafi kimliklerinin yanı sıra bir de yaşadıkları kent ile özdeşleşebilen bir kimliğe sahip olmalarıdır (Kurt, 2011: 266). Kısırlıktan uzaklaşma ve örgütlenmiş bir sosyal hayata adaptasyon olarak da ifade edilen kentlilik bilinci, duygusal ve fiziksel bir bütünleşmeyi de içine alan bir kavramdır (Şahnagil ve Güler, 2019: 94).

Sanayileşme ve küreselleşme sonucunda kontrolsüz köyden kente göç artışı, kentlerin fiziksel yapısının yanı sıra toplumsal yapısında da birçok sorun oluşturmaktadır. Ekonomik kaygılarla kente göç eden bireyler, kentte hayal ettikleri ortamla karşılaşmamaktadır. İş bulmadan barınmaya, kentte yaşayanlar tarafından kabul görme beklentisinden ötekileştirilmeye kadar çok çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Ortaya çıkan bu kentsel krizin aşılmasında kentsel politikalar önemli bir yer tutmaktadır, bu politikaların oluşturulmasında ise kentlilik bilinci kavramının temel bir argüman olduğunu söyleyebiliriz (Şahnagil ve Güler, 2019: 93).

Kentsel yaşama ilişkin sorunlar o kentte yaşayanların ortak sorunu ve sorumluluğu olmasına rağmen, kente karşı yabancılaşma ile yurttaşların sorumluluk almaktan kaçındığı görülmektedir. Ancak kentlerde ortaklaşa bir kent kültürünün yaratılması ve bilinç geliştirilmesi yurttaşların kente karşı sorumluluğunu benimsemeleri açısından önemli bir yer tutmaktadır. Kentlerde fiziksel ve toplumsal anlamda yaşanan çevrenin iyileştirilmesi, yurttaşların kente olan aidiyet duygusunun artırılması için önemli bir şart olarak görülmektedir. Bu yüzden kentlilik bilinci, aslında kentte yaşayanların birbirini fark etmesi, farklı yönlerini çeşitlilik olarak kabul etmesi, bu çeşitlilik ile kent kültürü adına ortaklıklar bulma çabasının bütünüdür (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 22). Ortaklıklar bulduktan sonra kentli yaşadığı mekânı geçmiş ve gelecek tarihi ile koruma altına almak isteyecektir. Örneğin, Sidney’de devlet karayolları projelerinin tehdidi altında da olan 19. yüzyıl teras evlerinin tahribinin halkın desteği ile önlendiği görülmektedir. Bu ancak yaşadığı mekânı koruma arzusu güden yani kentlilik bilincine sahip kişiler tarafından gerçekleştirilebilir (Shaukland, 2009: 24).

Kentlerde yaşayan bireylerin kentlilik bilincini belirleyen özellikler; kente duyulan aidiyet ve bağlılık, kent kurumlarına katılım, çevre bilinci, ulaşım alışkanlıkları, yönetim, kent sorunlarına duyarlılık ve kentsel farkındalık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsedilen özellikler sarmal bir durumu ifade etmektedir. Örneğin mekânın tasarlanmasında ya da düzenlenmesinde etkin bir rol alan yani kent kurumlarına katılımı sağlayan bireyin kente olan aidiyet duygusu artacaktır (Beyazlı, 2005: 60). Kente aidiyet duygusu artan birey kentin sorunlarına karşı daha duyarlı olacak ve kent içi pratiklerinde bu duruma yönelik davranışlar sergileyecektir (Geyik, 2010: 38). Kentlerdeki yapıların kültürel miras bağlamında taşıdıkları önem açısından düşünüldüğünde; oluşturdukları kamusal alanlar, kent tarihi açısından tanık oldukları ve sebep oldukları hadiseler, kentlinin ortak hafızasında oluşturdukları anı değeri, fiziksel, sosyal ve ekonomik varlıkları ile hem ulusal değer yönünden hem de kent toplumunun hafızası açısından ön plana çıkmakta, kentin kimliğini ortaya koymaktadır (Sadioğlu ve Yürük, 2020: 1049).

Kentlilik bilincinin oluşmasını etkileyen faktörler arasında önemli bir yer tutan diğer bir araç ise eğitimidir. Eğitimin amacı, hem kişilerin belirli konulardaki davranışlarını değiştirmek hem de sorunlar karşısında mücadele bilinci uyandırarak, çözüme ulaştıracak davranışlar kazandırmaktır. Kısaca edilgen değil, etkin bir yurttaş yaratılmak istenmektedir (Mutlu, 2011: 17; Yücel ve Morgül, 1999: 77; Keleş, 2005: 16). Bu amaçla kentlilik bilinci oluşturmak için verilen eğitim ile kentin tarihi ve kültürel kimliğinin benimsenmesi ve yaşanması, kentte yaşayanlarda aidiyet duygusu kazandırılması, kentsel hak ve görevlerin öne çıkarılması amacı güdülmektedir. Ayrıca, kentsel yönetim ve dönüşümün kontrolünün sağlanması, kentte yaşanan sorunların çözümü için sorumluluk alınması, çevrenin korunması, kent içi sosyal ve yapısal dengesizliklerin giderilmesinde etkin rol alınmasını sağlamaktır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 23-24). Kentlerdeki sorunlu alanlarının barındırdığı problemlerin çözümü kentlerdeki yaşam kalitesini artırmak için en temel politikayı oluşturmaktadır. Kentler ile alınacak yeni kararların hiç şüphesiz ki yerel yönetim aktörleriyle birlikte kurgulanması ve kent kimliğine zarar vermeden bu kararların ortaya çıkarılması gerekmektedir (Sadioğlu ve Ergönül, 2020: 901).

2. Araştırma Yöntemi ve Tekniği

Çalışmanın yöntem ve teknik başlığı altında araştırmanın problemi, soruları, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, desen ve veri toplama tekniği hakkında bilgi verilerek analiz ve raporlama sürecinden bahsedilmiştir.

2.1. Problem ve Araştırma Soruları

Araştırmanın problemi, kentlilik bilincinin oluşturulmasında ilkökul ders kitaplarının rolü nedir? şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın problemiyle ilişkili olarak, ilkökul ders kitaplarında;

1. Kentlilik bilincini etkileyen faktörlerden öne çıkan faktörler hangileridir?

2. Bu faktörler kentlilik bilincinin oluşturulması bağlamında nasıl değerlendirilebilir? sorularına cevap aranmıştır.

2.2. Amaç ve Önem

Araştırmanın amacı, kentlilik bilincinin ilkökul kitaplarında hangi boyutlarla yer aldığının belirlenmesi ve ilkökul kitaplarının, çocukların kentlilik bilincine yönelik algılarına ne ölçüde etki ettiğini saptamaktır. Ayrıca araştırma kentlilik bilinci ve çocuk temalı çalışmalar açısından benzer konularda araştırma yapmayı planlayan araştırmacılara ve ilkökul ders kitaplarını hazırlayan Millî Eğitim Bakanlığı'na veriler sunması açısından yol gösterici olacaktır.

2.3. Kapsam ve Sınırlılık

Araştırmanın kapsamına Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış ilkökul, ortaokul ve lise düzeyindeki tüm ders kitapları ve çalışma kitapları girmektedir. Ancak zaman kısıtlaması nedeniyle araştırma, ilkökul düzeyindeki Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerini kapsayan toplamda 12 kitapla sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırma kapsamına Türkiye'deki tüm ilkökul düzeyinde olan öğrenciler girmekle birlikte araştırma amacına yönelik örneklem tekniği kullanılarak, her sınıf düzeyinden 5'er kişi seçilerek toplamda 20 kişi ile örneklem sınırlandırılmıştır. Katılımcıların 7'si erkek 13'ü kız olup yaş ortalamaları 8.5'tir.

2.4. Desen

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden örnek olay araştırması kullanılmıştır. Vaka çalışması ya da durum çalışması şeklinde de bilinen örnek olay, bir olay veya olguyu birden fazla veri kaynağı kullanarak kendi bağlamında derinlemesine tanımlayan bir yaklaşımdır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 413). Örnek olayda bir işletme, bir şehir, bir topluluk, bir okul gibi birimlerin her biri çalışma ögesi olarak kabul edilmektedir (Baş ve Akturan, 2017: 211). Örnek olayın tek durum, çok durum gibi farklı biçimleri vardır. Tek durum sadece tek bir konuya odaklanıp bir tane olay veya kişi seçip bu konuyu açıklamaya yönelik araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 74; Güler vd. 2015: 301-313). Bu çalışmada, örnek olayın çok durum biçimi tercih edilmiştir ve ilkökul düzeyindeki Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler kitapları örnek olay ögesi olarak belirlenmiş, kitapların kentlilik bilinci oluşumu üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.5. Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Tekniği

Araştırma verilerinin elde edilmesinde belge incelemesi ve görüşme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Dolayısıyla verilerin birden çok yöntemle elde edilmesinden kaynaklı, ulaşılan sonuçların geçerliliğini ve tutarlılığını doğrulamak kolaylaşmaktadır (Sanatçı, 2020: 56). Çalışmada ilk olarak ilkökul düzeyindeki Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitapları belge incelemesine tabi tutulmuştur. Ardından görüşme yapılmış ve görüşmede bir sorudan oluşan yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcılara "Hayalinizdeki ya da yaşamak istediğiniz şehri çizer misiniz?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Çalışmanın çocuklar tarafından doğru anlaşılabilmesi için çalışma sorusu ilköğretim öğretmenlerinin destekleri sonucunda oluşturulmuştur. Daha sonra, dokümanlar cümle, paragraf ve görsellerle, çizilen resimler ise öge düzeyinde içerik analizine tabi tutularak temalar ve kodlar altında sınıflandırılmıştır. Son olarak, MAXQDA Analytics Pro 2 (20.2.2 demo sürümü) programı aracılığıyla tema ve kodların kullanım sıklıkları, birbirleriyle ilişkileri gösterilerek sonuçlar değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

İlkokul ders kitapları ve katılımcıların çizdikleri resimler incelediğinde sırasıyla çevre bilinci %32,4, ortak yaşama bilincinin oluşturulması %26,6, kültürel ve tarihsel değerlerin farkındalığı %14,6, sosyal ve kültürel dönüşüm %9,8, aktif katılım %7,8, kamusal alan %5,4 ve kent yönelimi %3,4 temalarının kodlanma sıklığıyla öne çıktıkları görülmüştür.

Şekil 3.1. Alt Kodlara İlişkin İfadelerin Sıklığını Gösteren Kod Matrisi Tarayıcısı

Kod Sistemi	TOPLAM
Çevre Bilinci	0
Doğaya Karşı Sevgi	68
Doğal Kaynakların Kullanımı	31
Hayvanlara Karşı Sevgi	27
Yeşil Alan	19
Ulaşım	17
Ortak Yaşama Bilincinin Oluşturulması	0
Toplu Halde Yaşama Kuralları	90
Farklı Gruptaki İnsanlara Karşı Hoşgörü	27
Farklı Düşüncedeki İnsanlara Karşı Hoşgörü	16
Kültürel ve Tarihsel Değerlerin Farkındalığı	0
Tarihsel Mekanlar	49
Kültürel Değerler	24
Sosyal ve Kültürel Dönüşüm	0
Sanatsal Aktivitelere Katılım	27
Kitap Okuma Alışkanlığı	22
Aktif Katılım	39
Kamusal Alan	0
Parklar	22
Müzeler	3
Alışveriş Caddeleri	2
Kent Yönelimi	17
TOPLAM	500

Şekil 3.1.'e göre, çevre bilinci temasına ilişkin olarak, en fazla doğaya karşı sevgi, doğal kaynakların kullanımı, hayvanlara karşı sevgi, yeşil alan, ulaşım alt kodlarına vurgu yapılmıştır. Ortak yaşama bilincinin oluşturulması temasına ilişkin olarak, toplu halde yaşama kuralları, farklı gruptaki insanlara karşı hoşgörü, farklı düşüncedeki insanlara karşı hoşgörü alt kodlarına vurgu yapılmıştır. Kültürel ve tarihsel değerlerin farkındalığı temasına ilişkin olarak, tarihsel mekanlar ve kültürel değerler alt kodlarına vurgu yapılmıştır. Sosyal ve kültürel dönüşüm temasına ilişkin olarak, sanatsal aktivitelere katılım ve kitap okuma alışkanlığı alt kodlarına vurgu yapılmıştır. Kamusal alan temasına ilişkin olarak ise, parklar, müzeler, alışveriş caddeleri alt kodlarına vurgu yapılmıştır.

3.1. Çevre Bilinci

Çevre bilincine sahip olunması hem bireysel hem de toplumsal bir sorumluluktur. 1982 Anayasası'nın 56. Maddesinde "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir" şeklinde yer verilmesi çevre bilincinin oluşturulmasının sorumluluk olarak yorumlanmasının gerekliliğini göstermektedir. Çevre bilincinin oluşturulması için çevre eğitimi önemli bir araçtır. Çevre eğitimi ise ailede başlayan okuldaki eğitimle yeni nitelikler kazanan bir kavramdır ve çocuklarda sağlıklı bir çevre bilincinin kazandırılması için önemlidir. Bu noktada öncelikle çocuklara yaşadıkları doğayı tanıtmak ve sevdirmek, farklı türlerle bir arada yaşadığını kavratmak önemlidir. Sürdürülebilir bir yaşam için doğal kaynak kullanımında azaltım, az çöp üretmek, geri dönüşüm yapmak, aşırı tüketimden, plastikten kaçınmak, ağaç dikmek, kendi gıdasını yetiştirmek önem kazanmaktadır. Bu noktada ilkökul kitaplarında doğaya karşı farkındalık ifadelerden bazıları aşağıda yer almaktadır.

"Doğaya sahip çıkmalı, hayvanları sevmeliyiz" (2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021a: 127).

"Günlük hayatımızda, çevremizdeki bitki ve hayvanları korumalı ve onlara zarar vermemeliyiz" (1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 177).

"Doğanın korunması ve temiz bir çevre için çöplerimizi çöp kutusuna atmamız. Yerlere çöp atmaları uyarmalıyız. Plastik kaplar yerine doğaya zarar vermeyen cam kapları tercih etmeliyiz.

Alışverişlerimizde geri dönüşüme uygun ürünler satın almalıyız” (1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2019: 180).

“Bu masal devi değil... Gerçek bu dev çocuklar... Adını söylersem tanırırsınız... Bilgisizlik... Anladınız mı şimdi... Bilgisizlik... Bilgisizlikten daha büyük dev mi olur... Ondan fazla insanlara kötülüğü dokunan bir başka şey daha var mıdır? Söyleyin. İşte ormanlarımızı yok eden, Yeşilyurt’u bize yıktırıp yerine Boztepe’yi kurduran yedi başlı devin adı bu...Bilgisizlik... Kestik odun diye yaktık... Kestik odun diye sattık... Kimse başa çıkamadı bizimle... Kimse arayıp sormadı da. Bir taraftan da keçilere yedirdik...Bir yandan bilgisizlik, öte yandan keçiler yedi bitirdi ormanı... Kaynaklar kurudu... Kuşlar sustu... Sel suları oç alırcasına saldırmaya başladı köyümüzün üzerine... Hâlimizi gören devlet büyükleri Yeşilyurt adını da silip Boztepe koydular köyümüzün adını... İşte böyle...” (4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021b: 143).

“Okulumuzda su, elektrik, doğal gaz gibi kaynakları kullanırız. Kaynakları dikkatli ve tasarruflu kullanmaya özen göstermeliyiz. Kaynakların tükenebileceğini unutmamalıyız” (3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 36).

“Evlerimizde aydınlatma için enerji tasarruflu ampuller kullanabiliriz. Ayarlanabilir ışık seviyeli lambalar da elektrik tasarrufu sağlar” (3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 65).

“Ağacı ve ormanı korumak millî bir görevdir.” (3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 201).

“Örneğin ben okuluma servis minibüsüyle gidip geliyorum. Annem ve babam ise iş yerlerine giderken metroyu kullanıyorlar” (4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 2021: 98).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere çocuklara yaşadıkları çevreye karşı farkındalık yaratmak, sevgi aşılanmak istenmiştir. Doğal kaynakların kullanımı konusunda detaylı bilgilendirmeler yapılmış ve doğal kaynak tüketiminde azaltma gidilmesi gerekliliği üzerinde tüm ders kitaplarında durulmuştur. Diğer üzerinde durulan konu ise, geri dönüşümdür. “Sıfır Atık Projesi” çocuklara detaylı bir şekilde tanıtılmıştır ve sadece atıkları ayırmak değil tüketimi azaltmak gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu sayede çocuklarda çevre bilincinin oluşturulması istenmiştir. Çevre bilincinin oluşumunda en az değinilen konu ise ulaşımdır. Ulaşım konusunda toplu taşımaya yönelik bilgilendirmeler yer almamaktadır ya da öneminden bahsedilmemektedir. Kitaplarda yer alan trafik temalı fotoğraflarda da genel olarak bireysel araçların kullanıldığı toplu taşıma araçlarına çok yer verilmediği görülmektedir.

Resim 3.1. 2. Sınıf Öğrencisine Ait Resim

2. sınıfa giden bir katılımcı yaşamak istediği şehri bu şekilde resmetmiştir. Kendine ait bir bahçesinin olmasını ve orada kendi ürünlerini yetiştirmek istediğini belirtmiştir. Aynı şekilde kendi balığını satın almaktansa kendi tutmak istediğini ve hayvanlarla mutlu zaman geçirmek istediğini söylemiştir.

3.2. Ortak Yaşama Bilincinin Oluşturulması

Özellikle göç sonucunda insanlar geldikleri yerde kendilerini yabancı hissetmektedir. Bu durumun sebebi olarak kentlerin heterojen bir kültüre sahip olması gösterilebilir. Kentlilik bilinci aslında bu farklılıklara hoşgörü ve saygı gösterebilmektir. Bu açıdan kent kültürü, farklı kimlik, kültüre ait insanların belirli kurallar çerçevesinde bir arada yaşamasını ifade etmektedir. Bu kültürü küçük yaşlarda edinmek kente aidiyetlik için çok daha önemlidir. İlkokul kitaplarında da farklılıklara saygı ve ortak yaşama ilişkin konulmuş kurallara değinilmiştir. Örneğin;

“İşitme cihazı gibi araçlar kullanan arkadaşlarımıza karşı dikkatli davranmalıyız. Farklı özellikleri olan arkadaşlarımıza isim ve lakap takmamalıyız” (1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 15).

“Yaren: Arkadaşlar, yakan top oynayalım mı? Mert: Evet, ama sadece erkekler oynasın. Yaren: Kusura bakma Mert ama bu düşüncen doğru değil. Mert: Özür dilerim. Haklısın arkadaşım” (1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 39).

“Başkalarını da oldukları gibi kabul etmeliyiz. İnsanların farklılıklarıyla alay etmemeliyiz. Onları bakışlarımızla bile rahatsız etmekten kaçınmalıyız” (2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 24).

“...Beğenmediğiniz önerileri bile saygıyla, anlayışla karşıladınız. Hep doğruları ve yapabileceklerinizi söylediniz. Bu sayede birbirinize güvendiniz. Tüm arkadaşlarınıza eşit ve sabırlı davrandınız. Arkadaşlarınızla yardımlaştiniz. İş birliği yaptınız...” (2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 42)

“Arkadaşlar, ülkemize zorunlu veya gönüllü göç etmiş insanların yiyecekleri, kıyafetleri, yaşama alışkanlıkları bizinkilerden farklı olabilir. Onların, geldikleri yerlerin özelliklerine göre alışkanlıkları olduğunu unutmayalım. Farklılıklara saygı duyalım” (1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 150).

“Arkadaşlarımızın haklarına, düşüncelerine saygı duymalıyız. Onlarla iyi geçinmeliyiz” (2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 31).

“Özgürlükler sınırsız değildir. Bu nedenle insanlar evde, okulda, sokakta veya trafikte istedikleri gibi davranamazlar. Örneğin bir sürücü “Benim özgürlüğüm var.” diyerek kırmızı ışıkta geçemez. Aynı şekilde hiç kimse “Yerlere çöp atma özgürlüğüm var ve toplu taşıma araçlarında yüksek sesle konuşurum.” diyerek sorumsuzca davranamaz” (4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 2021: 158).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere engelli bireylere karşı hoşgörünün altı çizilmiştir. Ayrıca cinsiyet ayrımcılığının yapılmaması gerekliliği ifade edilmiştir. Toplumdaki insanlar gökkuşağın da ki renklere benzetilmiş ve renklerin farklılığı gibi insanların birbirlerinden farklı oldukları söylenmiştir. Özellikle Suriyeli çocuklara karşı saygı ve sevgi ile yaklaşılması gerekliliği ifade edilmiştir. Kitaplarda insanların düşüncelerine karşı hoşgörü ön plana çıkmaktadır. Ayrıca böyle bir topluluğun oluşturulabilmesi içinde gerekli kurallara uyulması gerekliliği vurgulanmıştır.

3.3. Kültürel ve Tarihsel Değerlerin Farkındalığı

Kentlerin sahip oldukları tarihsel yapısı ve kültürel dokusu o kentin tanımlanmasında ve orada yaşayan kişilerin o kenti sahiplenmesinde aracı bir rol oynamaktadır. Bu noktada kentlilik bilinci oluşumunda, kentin tarihsel yapısı ve kültürünü öğrenmek önemli bir yer tutmaktadır. İlkokul kitapların da tarihsel yapılara ve kültür konularına değinilmiştir.

“İzmir’in çekirdeksiz üzümü meşhurdur. Gaziantep’te kara üzüm yetişir. Malatya’mızın kayısı meşhurdur. Şanlıurfa’dan kırmızı biber getirdik (2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021a: 143).

İlkokul kitaplarında tarihsel mekanlar fotoğraflarla gösterilmiş ve önemlerinden bahsedilmiştir. Ancak kitapları genel olarak değerlendirdiğimizde kent kültürü oluşturulmasının ötesinde daha çok milli kültür oluşumu üzerine durulmuştur. Ancak çalışmada kent bilinci oluşumundaki kent kültürü araştırıldığı için milli kültür ifadeleri araştırmaya dahil edilmemiştir.

Resim 3.2. 4. Sınıf Öğrencisine Ait Resim

4. sınıfa giden bir katılımcı yaşamak istediği şehirde tarihsel mekanlara ve kültürel değerlere yer vermiştir.

Resim 3.3. 4. Sınıf Öğrencisine Ait Resim

4. sınıfa giden başka bir katılımcı ise, hayalindeki yaşamak istediği şehre Eyfel Kulesi'ni çizdi ve Paris'te yaşamak istediğini söylemiştir.

Resim 3.4. 1. Sınıf Öğrencisine Ait Resim

1. sınıfa giden başka bir katılımcı ise, hayalindeki yaşamak istediği şehirde Eyfel Kulesi, Kız Kulesi, Galata Kulesi gibi birçok tarihsel mekanlara yer vermiştir. Çizilen resimler incelendiğinde tarihsel mekanların çocukların kent algısında en etkileyici unsur olduğu görülmektedir.

3.4. Sosyal ve Kültürel Dönüşüm

Kentlilik bilinci yüksek bir toplum oluşumunun önemli noktalarından biri de kentteki sosyo- kültürel yaşama halkın katılımının sağlanmasıdır. Çünkü sosyo-kültürel faaliyetler hem kişinin kentlilik bilincinin gelişmesinde etkin bir rol oynar hem de onun düşünce yapısında ve eylemlerinde olumlu yönde değişimler yaşanmasını sağlar. Bu noktada ilkökul kitaplarında da sosyo-kültürel etkinliklere yer verilmiştir. Örneğin;

“Ben Zehra. Altı yaşımdan beri keman çalıyorum. Keman çalmayı çok seviyorum” (4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 2021: 21).

“Efe'nin annesi bir gün gazetede çocuklar için bir tiyatro oyunu ilanı gördü. Efe'yi bu oyuna götürmeye karar verdi. İnternet'e girdi. İki bilet satın aldı. Bir bilet Efe için, bir bilet kendisi için... Ama Efe'ye söylemedi. Ona sürpriz yapacaktı. Tiyatro günü geldiğinde annesi ve Efe, hazırlanıp evden çıktılar. Tiyatroya geldiklerinde Efe sevinçten bir çığlık attı” (2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021a: 52).

“Okuldaki müzik, spor, tiyatro, şiir yarışmaları, yardımlaşma gibi sosyal ve kültürel etkinlikler kendimize olan güvenimizi artırır” (3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 27).

“Kitap okuyan insan hızlı düşünür. Kitap okumak hayatımızı güzelleştirir ve kolaylaştırır. Kitap okumak hafızamızı güçlendirir” (1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021: 117).

“...Büyük çocuk, alın teriyle kazanmadığı için altınları har vurup harman savurdu. Gününü gün etti. Sonunda yoksul düştü. Ortanca çocuk, kılıcı eline aldığı gün kendini dev aynasında görmeye başladı. Asıp kesti. Soygunlar yaptı. Su testisi su yolunda kırılırmış. Ondan güçlü biri çıktı. Onu hakladı. En küçük çocuğa gelince... O okudu, araştırdı. Kendisini geliştirdi. İnsanlar için yararlı bilgiler üretti. Güneş Ülkesinin en sevilen, sayılan insanı oldu” (1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021: 128).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere kitaplarda çocukların sosyo-kültürel faaliyetlere katılmalarını teşvik etmek amaçlanmıştır. Çocukların daha özgüvenli yetişebilmeleri için sosyo-kültürel etkinliklerin gerekliliklerine değinilmiştir. Verilen örneklerle kitap okumanın çocuklar tarafından içselleştirilmesi amaçlanmıştır.

3.5. Aktif Katılım

Katılım kentlilik bilincinin oluşumundaki diğer önemli bir unsurdur. Çünkü kentle ilgili verilen her türlü karara o kentte yaşayanların karar vermesi kente olan aidiyetlik hissini artıracaktır. Katılım sağlayan kişi hem kentin sorunlarını göz ardı etmeyecek hem de kente yabancılaşmayacaktır. Bu sayede ortaklıklar yakalanabilecek ve barışçıl bir ortam oluşturulacaktır. Bu noktada katılım bilinci oluşmuş bireyler yetiştirmek kentlilik bilincinin oluşturulması için önemlidir. İlkokul kitaplarında da çocukların sorumluluk almaları sorunların çözümüne katılımlarının sağlanmasına yönelik ifadeler yer almaktadır. Örneğin;

“Ahmet Öğretmen, öğrencilerine gezide nereye gitmek istediklerini sordu. Öğrencilerin hepsi söz alıp konuştular. Hepsi, fikirlerini ve isteklerini nezaket kurallarına uyararak söylediler. Herkes, birbirinin fikrine saygı gösterdi. Öğretmen, bütün öğrencileri dinledi. Hep birlikte bir karar verdiler” (3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 33).

“Taner, teneffüste okulun bahçesinde arkadaşlarıyla oyun oynuyordu. Bahçedeki çöp kutusuna atılan kâğıt ve plastik şişeleri gördü. Bahçede geri dönüşüm kutuları olmadığını fark etti. Taner, bahçeye geri dönüşüm kutuları konulması isteğiyle ilgili bir dilekçe yazdı. Taner, dilekçesini okullarındaki dilek kutusuna attı” (3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı, 2021: 34).

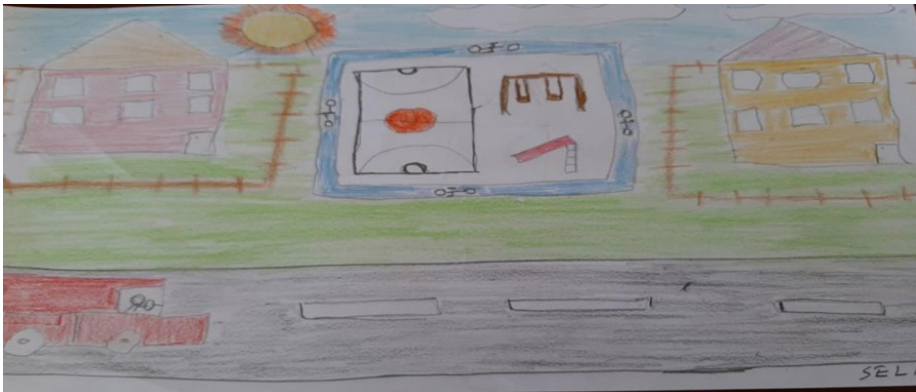
“Çocuk hakları deyince aklıma, düşüncelerimi özgürce söyleyebilmem geliyor. Yetişkinler çoğu zaman biz çocukları sen küçüksün, anlamazsın. Sen yapamazsın. Diyerek bir kenara itiyor. Örneğin anne babalar evlerine alacakları bir eşya konusunda çocuklarının fikirlerini sormuyorlar. Kararlarını verip çocuklarının evet demesini bekliyorlar. Oysa ailemizi ilgilendiren kararlar alınırken bizler söz sahibi olmak ve düşüncelerimizi anlatmak istiyoruz” (4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 2021: 155).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere isteklerini söyleyen, alınan kararlara katılan öğrenciler, sınıfın önemli bir parçası olduklarını hissederler. Ayrıca sorumluluk aldıklarını ve başardıklarını görmek çocukların özgüvenini artırır. Bu şekilde yetişen çocuklar ise, gelecekte kendisini ifade edebilen ve yaşadığı yerle ilgili kararlara katılan bireyler olacaktır.

3.6. Kamusal Alan

Kamusal alanlar kent kültürünü oluşturan ve devamını sağlayan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü birey sosyal ilişkilerini kamusal alanda gerçekleştirmektedir. Kamusal alan farklılıkları birleştirerek kolektif bir bilinç oluşumunda etkili olmaktadır. Bu bakımdan kamusal alanlar, farklılıklara saygıyı, sosyal etkinliklerde yer almayı ve katılımın da artmasında etkili bir unsurdur. İlkokul kitaplarında kamusal alan olarak parklar ve müzeler ön plana çıkmaktadır. 20 katılımcının 8'i de resimlerinde parka yer vermişlerdir.

Resim 3.5. 4. Sınıf Öğrencisine Ait Resim

4. sınıfa giden katılımcının yapmış olduğu resimde parkın önemi bellidir. Hayalindeki şehir içerisinde basketbol sahasının da olduğu rahatça bisiklete binebileceği ve eğlenebileceği bir park içermektedir.

Resim 3.6. 1. Sınıf Öğrencisine Ait Resim

1. sınıfa giden başka bir katılımcı ise alışveriş caddelerinin olduğu bir şehirde yaşamak istediğini söylemiştir. Her yerin gökkuşağı gibi rengarenk ve renkli oyuncakçı dükkanları ile dolu olduğu bir şehir hayal etmiştir.

3.7. Kent Yönelimi

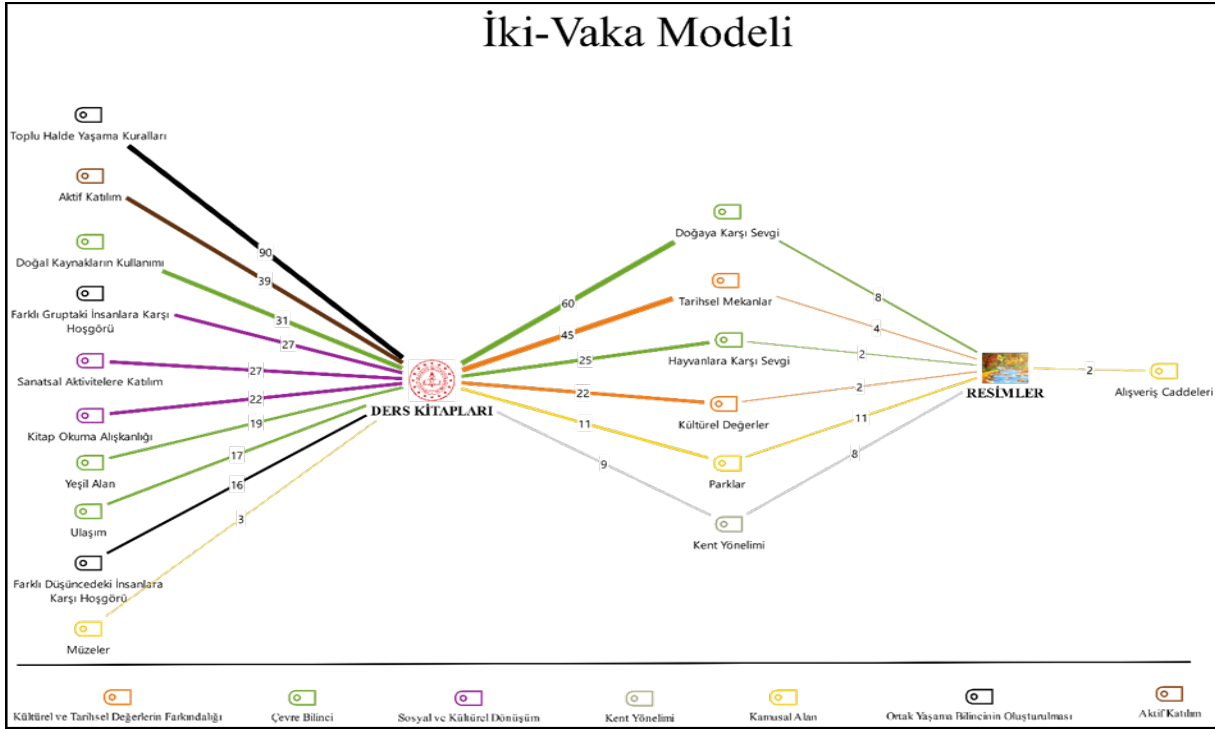
İlkokul kitapları ve yapılan resimler incelendiğinde kent yöneliminin ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir. Kitaplarda verilen bütün örnekler daha çok kentte yöneliktir. Köy daha çok yaşlıların yaşadığı ya da geçmişte yaşanan bir mekân olarak örneklerde yer almıştır. Örneğin,

“Burcular yarıyıl tatilinden yararlanarak anneannesinin oturduğu küçük ilçeye gideceklerdi” (3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021: 68).

“Yolda yürüyen kişinin bulunduğu sokağı veya mahalleyi bütünüyle görebilmesi zordur. Çünkü etrafında binalar, duvarlar, ağaçlar ve yokuşlar olabileceği için kişi bulunduğu bölgenin yalnızca küçük bir kısmını görür. Oysa mahalleye bir kuş gibi gökyüzünden bakabilirse mahallesinin tümünü görebilir” (4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 2021: 69).

Yapılan resimler incelendiğinde ise, iki katılımcı şehirde değil köyde yaşamak istediklerini dile getirmişlerdir ve buna uygun resimler yapmışlardır. Bu katılımcıdan biri dedesinin yaşadığı evi çizmiş ve bende dedemle birlikte o evde köyde yaşamak istiyorum demiştir. Katılımcılarımızın 8’i ise yüksek binaların olduğu kent çizmişlerdir.

Şekil 3.2. İlkokul Ders Kitaplarının ve Çocukların Kentlilik Bilincine İlişkin İfadelerinin Benzerlik ve Farklılıklarını Gösteren İki Vaka Modeli

Şekil 3.2.'de ders kitapları ve çocukların kentlilik bilincine ilişkin ifadelerinin benzerlikleri ve farklılıkları görülmektedir. Her iki grupta da çevre bilincinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ardından kültürel ve tarihsel değerlerin farkındalığı temasına vurgu yapılmıştır. Son olarak ortak kodlama yapılan tema ise kamusal alandır. Katılımcıların resimlerinde ortak yaşama bilincinin oluşturulması, aktif katılım, sosyal ve kültürel dönüşüm temalarına ilişkin veriler elde edilememiştir. Bu noktada ders kitaplarının çocuklar üzerinde etkili olduğu ancak bu etkinin sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir.

Katılımcıların ulaşım anlamında çizdikleri figürler vardı ancak çalışma kapsamında ulaşım alt koduna bireysel araçtan ziyade toplu taşımaya ilişkin ifadeler kodlandığı için o figürler çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak ders kitaplarında da ulaşım alt koduna fazla vurgu yapılmadığı bu noktada önemlidir. Ders kitaplarındaki ulaşım ile ilgili fotoğraflarda tıpkı katılımcıların çizdiği gibi bireysel araç üzerine yoğunlaşmıştır. Bu noktada da kitapların katılımcıları etkilediği söylenebilir.

SONUÇ:

Çalışmada ilk olarak, “kentlilik bilincini etkileyen faktörlerden öne çıkan faktörler hangileridir?” sorusuna cevap aranmıştır. İlkokul ders kitaplarında en çok vurgu yapılan faktör çevre bilincidir. İncelenen 16 kitapta da çocuklarda çevreye karşı sevgi aşılanmak istenmiştir. Doğal kaynak kullanımında dikkatli tüketimin altı çizilmiştir. Sıfır atık projesi ile çocuklara atıkları, atık türüne göre ayrıştırma konusunda bilgi verilmiştir. Çevre bilinci konusunda kitapların eksik kaldığı yön ulaşım alt kodudur. Kitaplarda toplu taşımaya yönelik olumlu olabilecek bilgilerin yetersizliği saptanmıştır. Trafik kurallarının anlatıldığı tüm ünitelerde geçen fotoğraflarda toplu taşıma araçlarından ziyade bireysel araçlara daha çok yer verilmiştir. Ayrıca çocuklar, toplu taşıma sistemlerini ya da bisiklet gibi karbon salınımı yapmayan ulaşım sistemlerini kullanmaya yönelik teşvik edilmemiş ve önemlerinden bahseden metinler yer almamıştır. İkinci öne çıkan faktör ise ortak yaşama bilincinin oluşturulmasıdır. Bu noktada çocuklara hak ve sorumlulukları konusunda bilgi verilmiştir. Ayrıca son yıllarda Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle Türkiye’de Suriyeli göçmenlerin sayısında artış yaşanmıştır. Bu durum kitaplarda yer bulmuş ve çocuklara göçmen çocuklarla ortak yaşayabilecekleri bir atmosfer yaratılmak istenmiştir. Bu

durum iki taraftaki çocuklar içinde kente yabancılaşmayı azaltacağından dolayı olumlu olarak yorumlanabilir. Çalışmada üçüncü öne çıkan faktör kültürel ve tarihsel değerlerin farkındalığı temasıdır. Bu noktada kitaplarda kent kültüründen ziyade milli kültür oluşturma yönünde daha fazla çalışmalar yer almaktadır. Ancak çocuklara milli kültürün yanında yaşadıkları kente dair tarihi ve kültürel değerlerini anlatmak önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada ders kitaplarının içerisine kentimizi tanıyalım gibi etkinlikler eklenebilir. Kitapta en az vurgu yapılan faktörlerden biri aktif katılım temasıdır. Kentlilik bilincinin önemli bir ayağını oluşturan katılım bilinci hem yaşadıkları kentteki sorunlara karşı duyarlı hem de sorumluluk almalarını sağlayacağından kaynaklı kitaplarda katılım temalı etkinliklere daha fazla yer verilmelidir.

Çalışmada ikinci olarak, “bu faktörler kentlilik bilincinin oluşturulması bağlamında nasıl değerlendirilebilir? sorusuna cevap aranmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan her tema kentlilik bilincinin oluşmasına büyük katkıda bulunacaktır. Yukarıda bahsettiğimiz Şekil 3.2.’de de görüldüğü üzere ders kitaplarının çocuklar üzerine etki oluşturdukları görülmektedir. Ancak bu etkinin sınırlı kaldığı sadece bazı faktörleri içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların hem çizdikleri resimlerden hem de “bunu neden çizdin anlatır mısınız?” sorusuna aldığımız cevap doğrultusunda, ders kitaplarının yanı sıra özellikle sosyal medyadan etkilendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında sosyal medya platformlarında çocukların kentlilik bilincini artıracak etkinlikler düzenlenebilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi “Etik Kurul Komisyonu”ndan ve çalışmada adı geçen öğrencilerden gerekli izinler alınmış ve makale değerlendirme sürecine dahil edilmiştir.

Finansal Destek: Finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

- Acungil, Y. (2012). **Kentleşme Sürecinde Tokat’ta Kentlilik Bilinci**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, E.; Hamurcu, G. C.; Akkuş, M. ve Ziya S. (2021). **İlkokul Türkçe Ders Kitabı 1. Sınıf**. Ankara: Cem Yayınları.
- Alemdar, Ç. (2021). **İlkokul Hayat Bilgisi 1 Ders Kitabı**. Kayseri: Ardıç Yayınları
- Ataşçi, A. (2021a). **İlkokul Ders Kitabı Türkçe 2. Sınıf. (Ed.: Buket Taş)**. Ankara: Koza Yayın.
- Ataşçi, A. (2021b). **İlkokul Türkçe 4. Sınıf Ders Kitabı**. Ankara: Koza Yayın.
- Baş, T.; Akturan, U. (2017). **Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Beyazlı, D. (2005). **Kent Planlamada Birey, Kent, Kentlilik ve Kentlilik Bilinci**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Cilk, M. (2020). **National Culture and Urban Resilience: A Case Study of Resilient Cities**. Consilience The Journal of Sustainable Development (22), 18-30.
- Çaha, Ö. (2016). **Siyasi Düşüncelere Giriş**. İstanbul: Giriş Kitaplığı.
- Erkan, R. (2010). **Kentleşme ve Sosyal Değişme**. Ankara: Bilimadamı Yayınları.

- Erkul, H.; Kanten, P. ve Seçtim, H. (2019). **Kentlilik Bilincinin Oluşturulmasında Kent Konseylerinin Rollerine Nitel Bir Araştırma**. Management and Political Sciences Review, 2 (2), 53-73.
- Geyik, S. (2010). **Kırdan Kente Göç Sonrası Kentlilik Bilinci (Mevlana Mahallesi Örneği)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, A.; Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgın, S. (2015). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, S.; Şahin, F. (2018). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Harvey, D. (2019). **Sosyal Adalet ve Şehir**. Mehmet Moralı (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hayta, Y. (2016). **Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı**. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 165-184.
- Karabey, Z. (2021). **İlkokul Türkçe Ders Kitabı 3**. Ankara: SDRİPEKYOLU Yayıncılık.
- Karabıyık, E. Ü. (2021). **İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitabı 3**. Evren Yayıncılık.
- Kaya, E. (2003). **Kentleşme ve Kentlileşme**. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Kaypak, Ş. (2013). **Modernizimden Postmodernizme Değişen Kentleşme**. Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 2(4),81
- Keleş, R. (1998). **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş R. (2004). **Kentleşme Politikası**. 8. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara
- Keleş, R. (2005). **Kent ve Kültür Üzerine**. Mülkiye, XXIX (246), 9-18.
- Kıray, M. (1998). **Örgütlemeyen Kent: İzmir**. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kırılmaz, L.; Uhri, A. (2020). **Kentlilik Bilinci ve İzmir Tarihi**. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Kurt, N. (2011). **Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri**. Yönetim Bilimleri Dergisi, 9 (2), 264-278.
- Marx, K., & Engels, F. (1992). **Alman İdeolojisi (S. Belli, Çev.)**. Ankara: Sol Yayınları.
- Mutlu, A. (2011). **Metropol Kent Samsun'da Kentlilik Bilinci**. Orta Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı.
- Niray, N. (2002). **Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği**. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (9), 1-27.
- Oğurlu, İ. (2014). **Çevre- Kent İmajı- Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış**. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, (26), 275-293.
- Özer, İ. (2004). **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme**. Ankara: Ekin Kitabevi.
- Parlak, B. (2018). **Sürdürülebilir Kalkınma ve Kentli Hakları Perspektifinden Kent Kültürü ve Kent Kimliğinin Dönüşümü: Bir Proje Örneği**. TESAM Akademi Dergisi (Yerel Yönetimler Özel Sayısı), 11-48.
- Pieterse, J. N. (2015). **Globalization and Culture: Global Melange**. Rowman&Littlefield.
- Sam, N. (2018). **Kent, Toplum, Kültür**. Burs: Ezgi Kitabevi.
- Sadioğlu, U. ve Ergönül, E. (2020). **Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Anlamı, Aktörleri ve Amaçları**. İDEALKENT, 11 (30), 878-908. DOI: 10.31198/idealkent.682756

- Sadioğlu, U. ve Yürük, E. (2020). **Eskişehir'in Endüstriyel Mirası Fabrikalar Bölgesinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri**. İDEALKENT, Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, 1049-1072. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/56755/673775>
- Sanatçı, G. (2020). **Çevre Bilincinin Kazandırılmasında Belediyelerin Rolü: Çanakkale Belediyesi Örneği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Shaukland, G. (2009). **Tarihi Değeri Olan Kentlere Neden El Atmalıyız. Kamran Tuncay, (Çev.)**. (İçinde: Cogito: Kent ve Kültürü). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Simmel, G. (2005). **Metropol ve Zihinsel Yaşam. Ahmet Aydođan (Çev.)**. (İçinde: Şehir ve Cemiyet). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şahnagil, S.; Güler, T. (2019). **Kentlilik Bilincinin Oluşumu ve Kente Entegrasyon Sürecinde Hemşehri Derneklerinin Etkisi**. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 17(4), 91- 105.
- Şengün, H. (2020). **İlk ve Ortaokul Öğrencilerine Kent Kültürü ve Kentlilik Bilincinin Kazandırılması Etkinlikleri: Bayburt Örneği**. Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2(1).
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009), **Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu**. Kentleşme Şûrası, Ankara.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2021a). **Hayat Bilgisi 1. Sınıf Çalışma Kitabı**.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2021b). **Hayat Bilgisi 2. Sınıf Çalışma Kitabı**.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2021c). **Hayat Bilgisi 3. Sınıf Çalışma Kitabı**.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2021ç). **Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Çalışma Kitabı**.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2021d). **Türkçe 1. Sınıf Çalışma Kitabı**.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2021e). **Türkçe 2. Sınıf Çalışma Kitabı**.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2021f). **Türkçe 3. Sınıf Çalışma Kitabı**.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2021g). **Türkçe 4. Sınıf Çalışma Kitabı**.
- Topal, A. K. (2004). **Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir?**. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 6(1). 276-294.
- Tönnies, F. (2011). **Cemaat ve Cemiyet Nazariyesi**. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 9 (3-4), 712-748.
- Tüysüz, S. (2021). **İlkokul Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı**. Ankara: Tuna.
- Ulusoy, Y. (2021). **İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitabı 2. Sınıf**. Ankara: Beşgen Yayıncılık.
- Weber, M. (2015). **Şehir**. Musa Ceylan (Çev.). İstanbul: Yarı Yayınları.
- Yıldırım, A.; Şimşek, H. (2016). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2010). **İstanbul: Dünden Bugüne Kamusalda Özeline Tahakkümüne Doğru Genel Bir Bakış**. İdeal Kent, (2), 38- 63.
- Yücel, A. S.; Morgil, F. İ. (1999). **Çevre Eğitiminin Geliştirilmesi**. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1(1), 76-89.
- 18.10.1982 Tarih ve 2709 Kanun Numaralı **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**